

سنجش کیفیت اجتماعی زندگی نواحی روستایی با معیار فاصله از مرکز شهر با استفاده از مدل TEV، تکنیک بردار ویژه (نمونه موردی: روستاهای چهار قلعه‌ی شهرستان بهشهر)

محمد رضا نقوی^۱

کارشناس ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، مدرس دانشگاه

تاریخ پذیرش مقاله: ۱۳۹۱/۰۲/۲۵

تاریخ دریافت مقاله: ۱۳۹۰/۱۱/۱۸

چکیده

بهبود کیفیت زندگی در نواحی روستایی یکی از فرایندهای اساسی است که امروزه بیشتر مورد توجه برنامه ریزان قرار گرفته است. این مفهوم زمانی محقق می‌شود که دولت‌ها بتوانند فرایندهای اقتصادی، اجتماعی و محیطی را در سطح روستاها یکپارچه و هماهنگ سازند. در گذشته بهبود کیفیت زندگی در مناطق روستایی با هدف تعیین تحولات اقتصادی همراه بوده است، اما امروزه با توجه به تغییرات ناشی از جهانی شدن، این شیوه جای خود را در عرصه تحولات ساختاری، اجتماعی و کارکردی روستاها جستجو می‌کند. هدف پژوهش حاضر بررسی کیفیت زندگی ساکنان روستایی از بعد اجتماعی با معیار فاصله از مرکز شهر می‌باشد. محدوده مورد مطالعه، ۱۰ روستا از روستاهای چهار قلعه عبدالملکی شهرستان بهشهر و روش تحقیق به صورت پیمایشی و توصیفی - تحلیلی است که روش گردآوری اطلاعات نیز به صورت کتابخانه‌ای و میدانی از طریق پرسشنامه در قالب طیف لیکرت طراحی شده و سؤال تحقیق از طریق نرم‌افزار (SPSS) مورد تحلیل قرار گرفته است. با توجه به نتایج تحقیق و مقدار SIG به دست آمده از متغیرها که پایین‌تر از سطح آلفا 05/ بوده، می‌توان استنباط کرد که رابطه معناداری بین کیفیت زندگی ساکنان روستاهای چهار قلعه شهرستان بهشهر از بعد اجتماعی وجود دارد و بیشترین تاثیر آن در روستاهای زینوند، مهدی‌آباد، للمرز، یعقوب لنگه و امیرآباد مشاهده شده است.

واژگان کلیدی: کیفیت زندگی، بعد اجتماعی، روستا، بهشهر، TEV.

مقدمه

واژه کیفیت زندگی سرچشمه روشنی ندارد. کیفیت زندگی اگر چه جذابیت و معنی عام دارد، یک تعریف پذیرفته عام ندارد. هر عبارتی که در تعریف کیفیت زندگی بکار رود، کیفیت زندگی یک فرد به حقایق عینی و خارجی زندگی اش و دریافت‌ها و ادراکات درونی و ذهنی او از این عوامل و نیز خودش وابسته است. بهبود کیفیت زندگی در یک مکان و یا برای اشخاص و گروه‌های خاص همواره کانون اصلی توجه برنامه ریزان بوده است. در واقع بهبود کیفیت زندگی در هر جامعه‌ای، یکی از مهمترین اهداف سیاست‌های عمومی آن جامعه است (لطفی، ۱۳۸۸: ۱). کیفیت زندگی، مفهومی پیچیده و چند بعدی است که تحت تأثیر مؤلفه‌هایی چون زمان و مکان، ارزش‌های فردی و اجتماعی قرار دارد و از این رو معانی گوناگونی برای افراد و گروه‌های مختلف بر آن مترتب است. برخی آن را به عنوان قابلیت زیست‌پذیری یک ناحیه، برخی دیگر به عنوان اندازه‌ای برای میزان جذابیت و برخی به عنوان رفاه عمومی، بهزیستی اجتماعی، شادکامی، رضایتمندی و مواردی از این دست تعبیر کرده‌اند (رضوانی، منصوریان، احمدی ۱۳۸۸: ۷). کیفیت زندگی بیانگر میزان استفاده افراد از امکاناتی است که از آن برخوردار هستند اما نه فقط آن امکاناتی که فرد بدان دست یافته است بلکه تمامی شرایط و فرصت‌هایی را که فرد می‌تواند در نتیجه آن قدرت انتخاب داشته باشد تا بتواند رفاه، تامین نیازها، بهبود زندگی خود را درون فرایندهای اقتصادی و اجتماعی محیطی که در آن زندگی می‌کند فراهم نماید (Laurent.Maesens.Walker,2003:7). رشد کیفیت زندگی از جمله مسائل مهمی است که ابتدا با گسترش همه جانبه فناوری و فرایند صنعتی شدن در کشورهای غربی مورد توجه اندیشمندان قرار گرفت. ریشه‌های تاریخی استفاده از مفهوم کیفیت زندگی را می‌توان در آثار کلاسیک ارسطو که مربوط به سال ۳۳۰ قبل از میلاد هستند یافت، وی در اصول اخلاقی Nichomachean کلاسیک از رابطه کیفیت زندگی هنگام شادی و ارزش‌های ذهنی افراد سخن می‌گوید (مختاری، نظری، ۱۳۸۹: ۱۵). پسیون در سال ۱۹۹۵ کیفیت زندگی را چنین تعریف می‌کند: اصطلاح کیفیت زندگی به طور کلی به وضعیت محیطی که مردم در آن زندگی می‌کنند (نظیر آلودگی و کیفیت مسکن) و همچنین به برخی شرایط شخصی افراد مانند سلامت و میزان تحصیلات اشاره دارد. به طور کلی می‌توان کیفیت زندگی را به عنوان بر هم کنش میان میزان برآورده شدن نیازهای انسانی و رضایت افراد و گروه‌ها از تأمین نیازهای خود در یک ناحیه خاص تعریف کرد در مطالعات اخیر، کیفیت زندگی به دو روش اندازه‌گیری می‌شود. روش اول، شاخص‌های عینی را برای سنجش کیفیت زندگی مورد استفاده قرار می‌دهد. شاخص‌های عینی، شاخص‌های اجتماعی و اقتصادی قابل سنجش برای انعکاس میزان تأمین نیازهای انسانی هستند که با استفاده از گزارشها و آمارهای رسمی بررسی می‌شوند. این شاخص‌ها وضعیت ظاهری و ملموس زندگی را نشان می‌دهند. در این روش از شاخص‌هایی مانند تولید ناخالص داخلی، شاخص پیشرفت اصلی، شاخص سلامت اجتماعی و شاخص توسعه انسانی برای مقایسه‌های ملی و بین‌المللی استفاده می‌شود در روش دوم، شاخص‌های ذهنی قرار دارند که سطح رضایت افراد و گروه‌ها را که اصطلاحاً به زیستی ذهنی نامیده می‌شود ارزیابی میکنند. (رضوانی، منصوریان، احمدی، ۱۳۸۸: ۸). مطالعات در مورد کیفیت زندگی می‌تواند به صورت سطوح متقاطع یا طولی باشد، با متغیرهای ساده و یا چند گانه دو مدل معروف برای توضیح ارتباط بین کیفیت زندگی و دیگر متغیرها پیشنهاد شده‌اند: مدل از بالا به پایین براساس این فرض است که کیفیت زندگی ویژگی ثابتی است که

سنجش کیفیت زندگی نواحی روستایی از بعد اجتماعی... ۱۲۵

باعث خروجی نتیجه‌های معینی در زندگی افراد می‌شود و مدل از پائین به بالا، که متکی است به این قضیه که متغیرهای خاصی کیفیت زندگی افراد را تحت تاثیر قرار می‌دهند (لطفی، ۱۳۸۸: ۶۷). در برنامه‌های اخیر توسعه روستایی اتحادیه اروپا، اهمیت قابل توجهی به بهبود کیفیت زندگی اجتماعی در مناطق روستایی و ایجاد زمینه‌هایی که افراد بتوانند بطور آزادانه و با استقلال درونی زندگی خود را تغییر داده و به رفاه اجتماعی دست یابند در سطوح ملی، منطقه‌ای مطرح شده است (Bets, 1996:61).

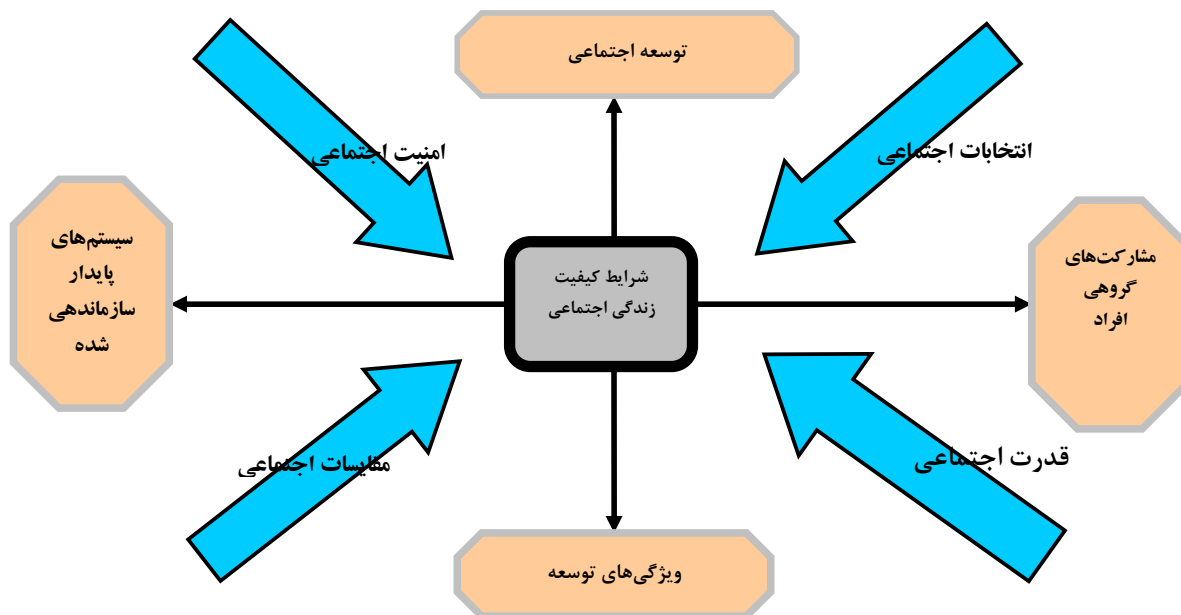
کیفیت زندگی مردم و مکان‌های روستایی به عوامل زیادی از جمله اشتغال، درآمد مناسب، دسترسی به خدماتی مانند آموزش و بهداشت، سلامت، محیط طبیعی، امنیت، و انجمن‌های قوی وابسته است. هر چند، کیفیت زندگی مردم و مکان‌های شهری نیز بدین عوامل وابسته است، اما چالش‌های مربوط به سنجش رفاه و زندگی بهتر در این گونه نواحی با مناطق روستایی بسیار تفاوت دارد. برخی از این چالش‌ها به شرایط کلان اقتصادی وابسته اند اما برخی دیگر به چارچوب سازمانی و نهادی موجود در نواحی روستایی مربوط می‌شود. عواملی مانند مقیاس کوچک و تراکم کم سکونتگاه‌های روستایی، کاهش اشتغال و درآمد در بخش کشاورزی، فاصله زیاد و انزوای جغرافیایی آنها، راه‌های ارتباطی و شبکه حمل و نقل نامناسب و ناکارآمد اجرای سیاست‌های لازم برای بهبود کیفیت زندگی روستایی را پیچیده‌تر می‌کند. توجه به اهمیت کیفیت زندگی در توسعه و بهزیستی اجتماعات انسانی، سنجش کیفیت زندگی و تبیین عوامل مؤثر بر آن اهمیتی ویژه دارد (رضوانی، منصوریان، ۱۳۸۷: ۴). بر این مبنا تحقیق حاضر بر آن است تا با توجه به ابعاد اجتماعی شاخصه‌های کیفیت زندگی نظیر متغیرهای فرهنگی و آموزشی، بهداشت و سلامت، تفریحات و سرگرمی و تامین نیازهای ضروری، به این سوال اساسی که آیا رابطه معناداری بین کیفیت زندگی ساکنان روستاهای چهار قلعه عبدالملکی شهرستان بهشهر از بعد اجتماعی با معیار فاصله وجود دارد، پاسخی مستدل ارائه نماید.

مبانی نظری

توجه به کیفیت زندگی از زمان ارسطو آغاز گردیده که بیانگر ارزش گذاشتن انسان از نخستین تکاپوی دانش به بهبود زندگی بوده است. در کشورهای غربی سال‌هاست توجه به کیفیت زندگی را اساس برنامه‌ریزی‌های خود قرار داده‌اند در ایران پژوهشگران طی سال‌های گذشته اهمیت کیفیت زندگی را بررسی نموده‌اند اما بیشتر پژوهش‌ها محدود به نواحی شهری می‌باشد و کمتر به کیفیت زندگی ساکنین سکونتگاه‌های روستایی توجه شده است، که به نسبت سال‌های پیش از انقلاب ۱۳۵۷ بسیاری از سکونتگاه‌ها از نظر دسترسی به آب آشامیدنی و برق و غیره برخوردار می‌باشند. اما هنوز روستائیان در شرایطی مناسبی قرار ندارند چرا که کیفیت زندگی نیز با تحولات جهانی دگرگون گشته و دیگر دارنگی‌ها و داشتن‌های نخستین در روستاها مطرح نیست و کمرنگ نیز دیده می‌شود به گونه‌ای که اکنون با پیشرفت جهانی و بالا رفتن انتظارات و چشمداشت‌های افراد سطح نگرش به زیستن متلاشی شده و ساکنین در جهت بهینه کردن زندگی در سکونتگاه‌های خود تلاش می‌کنند (نظری، ۱۳۹۰: ۸۲). اصولاً کیفیت زندگی واژه‌ای پیچیده چند بعدی و کیفی در رابطه با شرایط و وضعیت جمعیت در یک مقیاس جغرافیایی خاص است که هم متکی به شاخص‌های ذهنی یا کیفی و هم متکی به شاخص‌های عینی یا کمی است (کوکبی، ۱۳۸۴: ۲۷). اصولاً طرز نگاه، برداشت و برخورد انسان‌ها نسبت به نوع زندگی خود و در مجموع، حسی که آن‌ها نسبت به

چگونه زیستن خود دارند، مفهوم کیفیت زندگی را نسبی می‌نماید. می‌توان گفت آنجائی که افراد احساس می‌کنند تلاش‌هایی که اطرافشان صورت می‌گیرد باعث بهبود زندگی آنها در ابعاد گوناگون می‌شود، مفهوم کیفیت زندگی را بهتر احساس می‌کنند. در گذشته، عمر بالا را در جوامع از معیارهای اصلی کیفیت زندگی برمی‌شمردند که این شاخص را نیز با شرایط اقتصادی و اجتماعی کشور به طور مستقیم قیاس می‌کردند، اما پس از مدتی، این نظریه منسوخ شد چرا که برخی دانشمندان معتقد بودند کسی که خودکشی می‌کند و یا کسی که برای تأمین شادی و شادابی مجازی رو به مواد اعتیادآور، داروهای روان گردان و غیره می‌آورد، به طور قطع، عمر کمتری نسبت به بقیه دارد. یعنی کسی که به دلیل ناراضی بودن از زندگی به بن بست رسیده و شرایط موجود برایش قابل تحمل نبوده یا به دلیل ناامیدی یا ترس از آینده (به علت شهرت، ثروت، مقام) دست به خودکشی می‌زند یا به وسیله‌ای مجازی و کاذب پناه می‌برد، کمتر عمر می‌کند، لذا این شاخص نمی‌تواند شاخص اصلی و معیار مناسبی برای کیفیت زندگی به حساب آید. این دانشمندان اعتقاد داشتند خوشی و لذت بردن، سلامت زیستن، امنیت و رضایت خاطر افراد که هیچ کدام به معنای طول عمر نیست، معیارهای اصلی یک زندگی با کیفیت محسوب می‌شوند. شاخص‌های کیفیت زندگی؛ از دیدگاه جهانی، سطح رضایتمندی از زندگی تک تک افراد یک جامعه و به طور کلی، فاکتورهای اصلی کیفیت زندگی با شاخص‌های سلامت، ثبات و امنیت سیاسی، زندگی خانوادگی و اجتماعی، امنیت شغلی، آزادی‌های سیاسی و اجتماعی، موقعیت جغرافیائی و آب و هوائی، تساوی زن و مرد، سطح تحصیلات و نرخ رشد محصول ناخالص داخلی (GDP) ارزیابی و تعیین می‌شود. سطح متوسط و میانگین کیفیت زندگی در سال ۲۰۰۰ پس از بررسی ۷۴ کشور دنیا جمع‌آوری شد. این سطح با بررسی سطح رضایتمندی از زندگی طی چندین مطالعه گوناگون، حاکی از این واقعیت بود که در برخی کشورها، پیشرفت‌هایی چند وجهی در بعضی فاکتورها یا شاخص‌ها رخ داده است. توسعه انسانی و کیفیت زندگی؛ به طور کل، برای ارزیابی توسعه انسانی در کشورها، از فاکتورهائی چون امید به زندگی، استانداردهای مناسب زندگی، دانائی و توسعه جنسیتی استفاده می‌شود. شاخص توسعه انسانی (HDI) که در سال ۱۹۹۰ توسط سازمان ملل متحد ارایه شد بر اساس فاکتورهای فوق، به ارزیابی کشورهای گوناگون می‌پردازد. در واقع، عملکرد کشورها در زمینه‌های درآمد، شاخص فقر، داشتن زندگی سالم و دسترسی به خدمات و منابع، بحران‌های جهانی بهداشتی، تعهد به آموزش و پرورش، سواد و میزان حضور در برنامه‌های آموزشی، دستیابی به سطح شرافت‌مندانه زندگی برای شهروندان، عملکردهای اقتصادی (از جمله بدهی‌ها و سرمایه‌گذاری‌ها) بیکاری، انرژی و محیط زیست، برابری جنسیتی، مشارکت سیاسی مورد بررسی قرار گرفته و کشورها رتبه بندی می‌شوند. (شایق، سایت خبری آفتاب، ۱۳۸۷). کیفیت زندگی روستایی بیانگر تلاش و کوشش و رضایت مردم به بهبود شرایط زندگی، احساس امنیت و رفاه است، اما محققین بیان داشته‌اند که زندگی با کیفیت مناسب در مناطق روستایی زمانی توسعه می‌یابد که دولتها بتوانند فرایندهای اقتصادی، اجتماعی و محیطی تاثیر گذار را به سطح روستا کشانده و شرایط زندگی برای ساکنان روستاها را هم‌تراز با زندگی جوامع شهری در آورند این امر محقق نمی‌شود مگر اینکه مردم در برنامه‌ها فراموش نشوند (Futa.Ewuola.81:2010). در زمان‌های گذشته خط مشی مشخصی در راستای بهبود کیفیت زندگی روستایی وجود نداشت. توسعه اقتصادی، اجتماعی مناطق روستایی بیشتر در سیطره بهبود زندگی شهری به سر می‌برد دیگر مفهوم لیبرالیزم رفاه و آزادی فردی برای مناطق روستایی به دست فراموشی سپرده

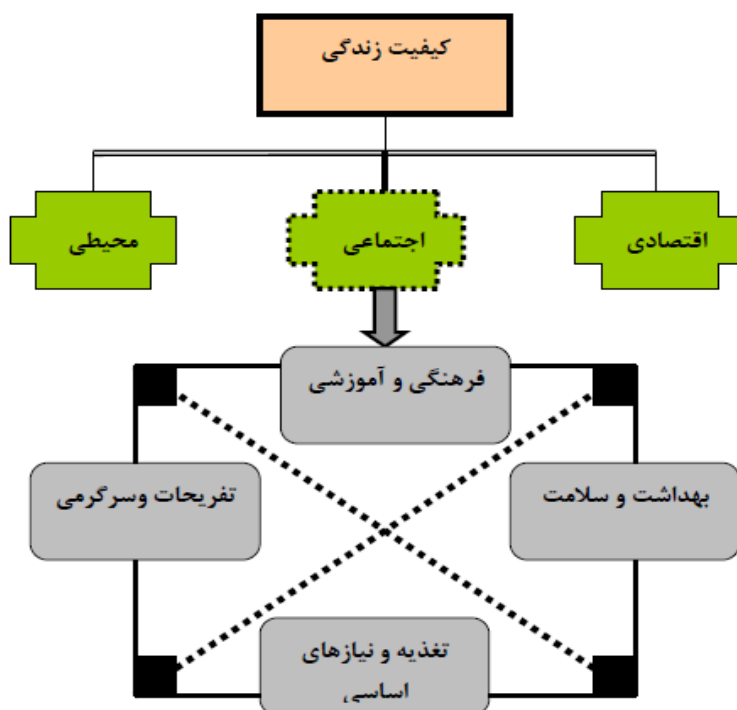
شده بود و دولت‌های فشار سیاسی خود را در جهت بهبود کیفیت زندگی شهری مد نظر گرفته بودند (Winkelstein.Walker.2006:334). امروزه قدم‌های اصلی برنامه‌ریزی همه جانبه در زمینه توسعه پایدار در مناطق روستایی در جهت بهبود کیفیت زندگی اجتماعی ساکنان روستایی می‌باشد (شکل ۱) چرا که کیفیت زندگی با شاخصه‌های توسعه پایدار در هم آمیخته شده است. همان طور که می‌دانیم موضوع اصلی توسعه پایدار شامل سه سیستم اقتصادی، اجتماعی و زیستی است که قادر است در طی دوره‌های طولانی باقی بماند و روندی توسعه‌ای داشته باشد (Elliot, 2006:10)

zaid.popoola.2010:37

شکل (۱) شرایط کیفیت زندگی اجتماعی در مسیر توسعه پایدار

امروزه برنامه‌های توسعه روستایی به دنبال شناخت بررسی فرایندهای تاثیرگذار بر کیفیت زندگی در مناطق شهری و روستایی، بازآفرینی توان‌های رفاه و بهبود شرایط زندگی با توجه به تحولات جهانی است (Madsen.Smith,2008:215). با وجود مجموعه‌ای از تحقیقات گسترده‌ای که در زمینه کیفیت زندگی توسط کارشناسان روستایی صورت گرفته، باید بتوانیم شاخص‌های عینی و ذهنی را که شامل درآمد، اشتغال، مسکن، آموزش و پرورش، زندگی بهتر و شرایط زیست محیطی و همچنین تجارب ارزش‌ها، رفاه، شادی و رضایت از زندگی، سازگاری کیفیت زندگی اعم از روش‌های مبتنی بر نیازهای به دست آمده، سلسله مراتب نیازهای انسان، نیازهای کمبود گرسنگی، تشنگی، تنهایی، امنیت را با مدل‌های کلاسیک بهبود زندگی اجتماعی نظیر سلامت روانی، شادابی، روحیه، رضایت‌مندی یکپارچه نمائیم (Flynn.Brown.Bowling.2004:18). بر این مبنا و بر اساس تجربیات جهانی محقق در طراحی و تدوین مقاله حاضر بر آن بوده تا با تبعیت از مدل مفهومی مندرج در شکل ۲ کیفیت زندگی ساکنان روستاهای چهار قلعه بهشهر را از بعد اجتماعی مورد سنجش و ارزیابی قرار دهد.

شکل (۲) مدل مفهومی تحقیق

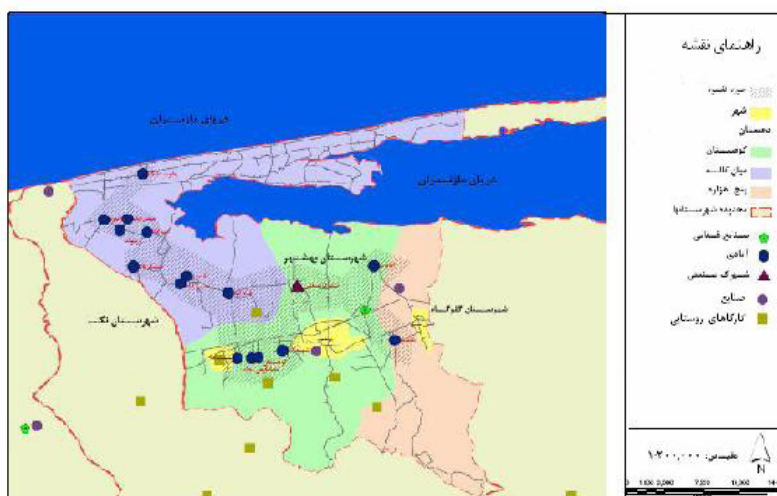
روش تحقیق

روش تحقیق بصورت پیمایشی و توصیفی-تحلیلی است. روش گردآوری اطلاعات نیز بصورت کتابخانه‌ای و میدانی از طریق پرسشنامه در قالب طیف لیکرت طراحی و اقدام به بررسی کیفیت زندگی ساکنان روستاهای چهار قلعه بهشهر شده است. جامعه آماری نیز مبتنی بر ۱۰ روستای تحت نفوذ از دهستان میانکاله درنقشه و جدول ۱ تعداد ۱۲۰ خانوار به صورت نمونه‌گیری تصادفی طبقه‌ای انتخاب شده‌اند. سؤال تحقیق از طریق نرم‌افزار SPSS مبتنی بر آماره آزمون "T" مورد تحلیل قرار گرفته و از آزمون ضریب همبستگی (پیرسن) در بعد فاصله و مدل TEV در اولویت‌بندی متغیرها استفاده شده است. شهرستان بهشهر یکی از شهرهای استان مازندران که با مساحت ۳۱۰۶ کیلومتر مربع در مرکز استان واقع شده است. موقعیت ریاضی این شهرستان بین ۳۶ درجه و ۲۰ دقیقه تا ۳۶ درجه و ۵۳ دقیقه عرض شمالی و ۵۳ درجه و ۱۴ دقیقه تا ۵۴ درجه و ۷ دقیقه طول شرقی نسبت به نصف‌النهار گرینویچ می‌باشد. این شهرستان از طرف شمال به دریای خزر و دهستان میانکاله و از طرف جنوب به استان سمنان و دهستان پنج هزاره از طرف غرب به شهرستان ساری و دهستان کوهستان و از طرف شرق به کردکوی محدود است (نقوی، ۱۳۸۷: ۱۷۴).

جدول (۱) روستاهای مورد مطالعه

نام روستا	بعد خانوار	تعداد جمعیت	تعداد نمونه
قره تپه	۵۰۴	۱۸۸۴	۱۲
حسین آباد	۶۹۲	۲۶۶۱	۱۲
مهدی آباد	۱۲۰	۵۴۷	۱۲
للهمرز	۱۴۱	۵۱۶	۱۲
امیرآباد	۵۶۲	۲۱۳۱	۱۲
زینوند	۳۶۹	۱۴۷۴	۱۲
یعقوب لنگه	۲۴۶	۹۹۹	۱۲
زاغمرز	۱۵۲۴	۵۸۴۵	۱۲
عسکرآباد	۱۳۴	۵۳۷	
شاهکله	۱۰۲	۴۱۶	
جمع کل	۴۳۹۴	۱۷۰۱۰	۱۲۰

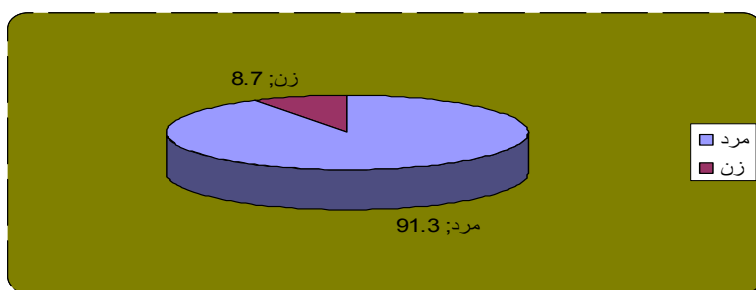
منبع: دفتر برنامه ریزی و دفتر آمار و اطلاعات وزارت کشور (استاندارداری مازندران): ۱۳۸۵: ۲۸

نقشه شماره ۱: محدوده روستاهای مورد مطالعه

نتایج تحقیق

بررسی های توصیفی نشان می دهد که ۹۱.۳ درصد پاسخگویان مرد و ۸.۷ درصد زن بوده اند (نمودار شماره ۱). از مجموع پاسخگویان ۳۳ نفر بی سواد، ۴۲ نفر دارای سواد خواندن و نوشتن، ۲۲ نفر دارای مدرک تحصیلی سیکل، ۱۸ نفر دارای مدرک تحصیلی دیپلم و ۵ نفر فوق دیپلم و بالاتر بوده اند. بررسی سنی جامعه نمونه نیز مبین آن است که ۴۵ نفر از پاسخگویان، کمتر از ۴۰ سال، ۵۲ نفر بین ۴۰ تا ۶۰ سال و ۲۳ نفر بیشتر از ۶۰ سال داشته اند.

نمودار شماره ۱: درصد پاسخگویان

همچنین جدول شماره ۲ متغیرها و تعداد گویه‌های آنان را برای سنجش کیفیت زندگی نواحی روستایی از بعد اجتماعی نشان می‌دهد.

جدول (۲) متغیرها و گویه‌ها برای سنجش کیفیت زندگی نواحی روستایی

تعداد گویه	گویه‌ها	متغیرها	کیفیت زندگی
۱۴	حفظ آداب و رسوم گذشته، حفاظت و اهمیت به میراث فرهنگی احترام به بزرگان و رواج آن در بین فرزندان، توجه به اعتقادات مذهبی پایبندی به تحکیم روابط خویشاوندی، علاقه به تحصیل در بین جوانان روستا، مطالعه کتاب و مجلات و نشریات، حس مسولیتی تحصیل کرده گان در مقابل افراد روستا، کاربرد دانش بدست آمده توسط تحصیل کرده ها در محیط زندگی، نوع دوستی و انسان دوستی (همدردی با محرومان) توجه به صنایع دستی بومی، لافه مندی به بیمه و تامین اجتماعی، استفاده از تلوزیون و ماهواره، کمک به جوانان بی بضاعت در جهت یادگیر علم و دانش	کیفیت فرهنگی و آموزشی	بعد اجتماعی
۹	استفاده از فضاهای سبز در روستا، تماشای برنامه های ورزشی برای نوجوانان، گوش دادن به رادیو و تلوزیون، استفاده از اینترنت توجه به بازیهای بومی محلی در روستا، علاقه به مسافرت دسته جمعی روستائیان به مکانهای مقدس (مشهد ...)، برگزاری اردوهای روستایی برای جوانان (راهیان نور...)، علاقه فراوان به مسافرتهای خانوادگی، دسترسی به باشگاه ورزشی برای افراد روستا	کیفیت تفریحات و سرگرمی	بعد اجتماعی
۱۰	دسترسی به آب آشامیدنی سالم، دسترسی به برق گاز و تلفن، دسترسی به پزشک، داروخانه، خانه بهداشت، استفاده از توالت بهداشتی مجهز در روستا، استفاده از حمام شخصی، سلامت جسمانی (نداشتن استرس، افسردگی...)، سلامت جسمانی افراد روستا از (لحاظ اعتیاد، الکل و...)، دسترسی به پلیس، وجود چراغ در معابر عمومی، استفاده از خمیردندان و مسواک	کیفیت بهداشت و سلامت	بعد اجتماعی
۸	مصرف گوشت سفید (ماهی، مرغ و...)، استفاده از مکملهای غذایی (مانند سویا به جای گوشت و...)، استفاده از مواد غذایی صنعتی، توجه به تغذیه کودکان، مصرف برنج و حبوبات در سبذ غذایی، استفاده از لبنیات و تخم مرغ، دسترسی به گوشت قرمز، مصرف سبزیجات در خانواده	کیفیت تغذیه و نیازهای اساسی	بعد اجتماعی

همانطور که جدول شماره ۳ و ۴ نشان می‌دهد با توجه به مقایسه حد متوسط گویه‌های مورد ارزیابی در هر یک از مولفه‌ها کیفیت زندگی جامعه نمونه می‌توان استنباط نمود که کلیه مولفه‌های اجتماعی بالاتر از حد متوسط بوده و

این رضایت از کیفیت زندگی به لحاظ آماری معنادار برآورد شده است و به نظر می‌رسد که مولفه‌های فرهنگی و آموزشی در سنجش کیفیت زندگی از بعد اجتماعی بیشترین تاثیر را داشته‌اند.

جدول شماره ۳: سطح معناداری ارزیابی ساکنین از مولفه‌های کیفیت زندگی از بعد اجتماعی

سطح معناداری	حد متوسط گویه‌ها	میانگین وضع موجود	آماره t	مولفه	
۰/۰۰۰	۲۸	۴۵/۴۳	۷/۰۵۸	فرهنگی و آموزشی	کیفیت زندگی
۰/۰۰۰	۱۸	۱۸/۷۵	۴/۹۸۷	تفریحی و سرگرمی	
۰/۰۰۰	۲۰	۲۵/۱۲	۵/۵۴۶	بهداشت و سلامت	بعد اجتماعی
۰/۰۲	۱۶	۲۴/۴۰	۲/۱۴۱	تغذیه و نیازهای اساسی	

جدول شماره ۴: سطح معناداری سنجش کیفیت زندگی از بعد اجتماعی در نواحی روستایی

سطح معناداری	حد متوسط گویه‌ها	میانگین وضع موجود	آماره t	مولفه
۰/۰۰۰	۸۲	۹۳/۰۷	۶/۴۰۸	کل

همچنین جداول شماره ۵ و ۶ میانگین و طبقه‌بندی روستاهای چهار قله را بر اساس مولفه‌های (فرهنگی آموزش، بهداشت و سلامت، تفریحات و سرگرمی، تغذیه و نیاز ضروری) با معیار فاصله از مرکز شهر نشان می‌دهد.

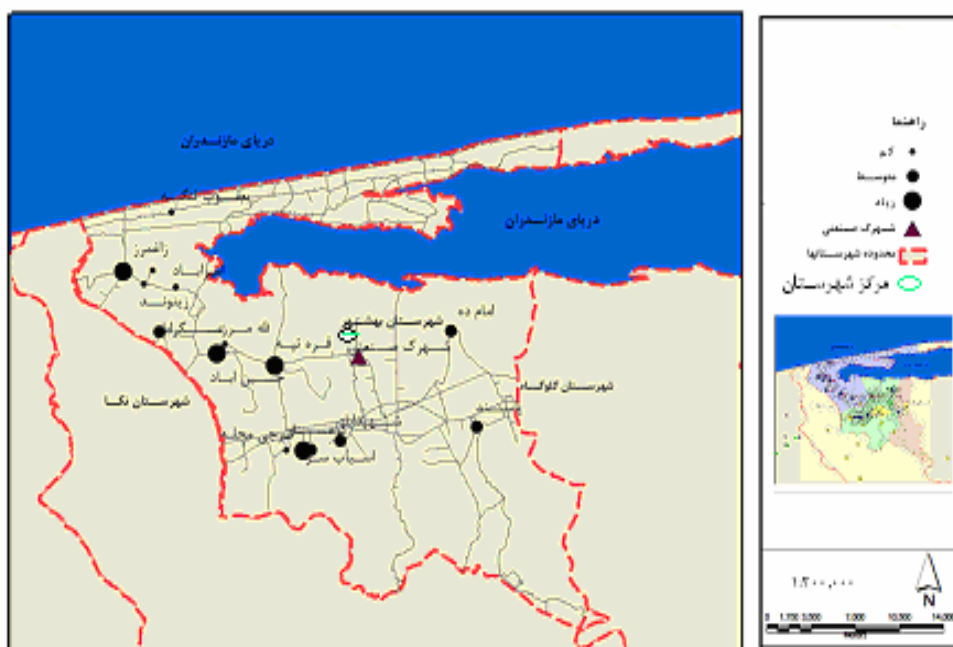
جدول شماره ۵: میانگین روستاها از بعد اجتماعی

میانگین بعد اجتماعی	روستاها
۱۳/۰۰۰	قره تپه
۱۲/۷۰۰	حسین آباد
۱۵/۶۲۵۰	للمرز
۱۵/۱۱۱۱	امیرآباد
۱۴/۰۰۰	مهدی آباد
۱۶/۰۹۰۹	عسکرآباد
۱۴/۵۰۰	زینوند
۱۲/۲۵۰۰	زاغمرز
۱۴/۲۰۰	یعقوب لنگه
۱۷/۹۶۳۰	شاکله

جدول شماره ۶: طبقه‌بندی روستاها بر اساس (مولفه‌های فرهنگی، تفریحی، بهداشتی و تغذیه‌ای) از مرکز شهر با معیار فاصله

نام روستاها	طبقه	فاصله از مرکز
قره تپه	۳	۰/۱۴۹
حسین آباد	۲	۰/۱۵۱
للمرز	۱	۱/۰۶۹
امیرآباد	۱	۰/۱۵۵۵
مهدی آباد	۱	۰/۱۵۵۶
عسکراآباد	۳	۱/۳۰۹
زینوند	۱	۰/۱۰۵۶
زاغمرز	۲	۰/۶۰۱
یعقوب لنگه	۱	۰/۳۵۶
شاکله	۳	۰/۱۵۶۳

همچنین نقشه شماره ۲ و جدول شماره ۷ طبقه‌بندی روستاهای چهار قلعه را براساس (مولفه‌های فرهنگی، تفریحی، بهداشت و تغذیه) با معیار فاصله نشان می‌دهد.

نقشه شماره ۲: پراکنندگی روستاها از بعد اجتماعی

جدول شماره ۷: طبقه‌بندی روستاها از بعد اجتماعی

نام روستاها	طبقه
زینوند، مهدی آباد، للمرز، یعقوب لنگه، امیرآباد	اول (بیشترین تاثیر)
حسین آباد ، قره تپه ، زاغمرز	دوم (تاثیر متوسط)
عسکراآباد و شاکله	سوم (تاثیر کم)

نتایج حاصل از برقراری رابطه بین بعد اجتماعی روستایی و معیار فاصله از مرکز شهر در سطح آلفا ۰/۰۵ با سطح معناداری ۰/۰۰۳ مبنی بر وجود رابطه میان دو متغیر است. بیشترین تاثیرات اجتماعی بر مبنای بعد فاصله در نواحی روستایی چهارقله را می توان در روستاهای زینوند، مهدی آباد، للمرز، یعقوب لنگه و امیرآباد مشاهده نمود و کمترین تاثیرات آن را در روستاهای عسکرآباد و شاکله دید.

تکنیک بردار ویژه (TEV)

زمانی که ماتریس D ثبات کامل نداشته باشد، تکنیک بردار ویژه یکی از روش های قوی جهت تعیین اوزان شاخص ها است. در این روش از تجزیه ماتریس مربع و عکس پذیری D به «بردار ویژه»^۲ و به ازای عنصر «ماکزیمم ویژه» آن (λ) با تابع ذیل استفاده می شود.

$$D.W = \lambda MAX .W$$

این روش را به فرایند میانگین گیری ساده نیز می توان تفسیر کرد به گونه ای که بردار نهایی Wi از میانگین گیری کلیه طرق ممکن برای مقایسه شاخصها مطابق تابع ذیل با یکدیگر حاصل می شود زیرا:

$$W_i = \sum a_{ij} . w_j / \lambda_{max}$$

بنابراین بردار ویژه را یک روش طبیعی در محاسبه اوزان می توان تلقی کرد که تکنیک مناسبی برای اولویت بندی شاخص ها یا گزینه های موجود می تواند باشد. از دیگر ویژگی های این تکنیک آن است که بردار ویژه از طریق تابع ذیل درجه ناسازگاری اطلاعات موجود در ماتریس D را می تواند مشخص کند:

$$C.I = \lambda_{max} - N / N-1$$

پروفسور ساعتی برای محاسبه درجه ناسازگاری از یک شاخص تصادفی (R.I) بهره گرفته که در آن همان طور در جدول شماره ۸ نشان می دهد به ازای ارزش های مختلف N توسط تولید ماتریس های D و محاسبه میانگین C.I اعداد زیر به وجود آمده اند:

جدول شماره ۸: شاخص تصادفی (R.I) جهت محاسبه درجه سازگاری

N	۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷
R.I	۰/۰	۰/۰	۰/۵۸	۰/۹۰	۱/۱۲	۱/۲۴	۱/۳۲
۸	۹	۱۰	۱۱	۱۲	۱۳	۱۴	۱۵
۱/۴۱	۱/۴۵	۱/۴۹	۱/۵۱	۱/۵۳	۱/۵۶	۱/۵۷	۱/۵۹

با مفروض بودن R.I «نسبت ثبات» را از طریق تابع ذیل می توان محاسبه کرد (پورطاهری، ۱۳۸۹: ۹۴).

$$C.R = C.I / R.I$$

بررسی اوزان و اهمیت متغیرها در شکل دهی اثرات کیفیت زندگی در روستاهای مورد مطالعه

	تغذیه و نیاز اساسی	تفریح و سرگرمی	بهداشت و سلامت	فرهنگی
متغیر فرهنگی آموزشی	۳/۴	۳	۳/۲	۳
متغیر بهداشت و سلامت	۱/۲	۲	۱	۲
متغیر تفریح و سرگرمی	۱/۴	۱	۱/۲	۱
متغیر تغذیه و نیاز اساسی	۱	۴	۴	۴

	X1	X2	X3	X4
X1	۳	۳/۲	۳	۳/۴
X2	۲	۱	۲	۱/۲
X3	۱	۱/۲	۱	۱/۴
X4	۴	۴	۴	۱

انتقال یکم

$$D^1 \cdot e = \begin{bmatrix} 8/25 \\ 4/5 \\ 2/75 \\ 13 \end{bmatrix} \quad e^1 \cdot D^1 \cdot e = (1111) \begin{bmatrix} 8/25 \\ 4/5 \\ 2/75 \\ 13 \end{bmatrix} = 9/41$$

$$w^1 = D^1 \cdot e / e \cdot D^1 \cdot e = (0/289,0/157,0/096,0/456)$$

انتقال دوم

$$D^2 = D \cdot D \quad \begin{bmatrix} 3 & 3/2 & 3 & 3/4 \\ 2 & 1 & 2 & 1/2 \\ 1 & 1/2 & 1 & 1/4 \\ 4 & 4 & 4 & 1 \end{bmatrix} \quad \times \quad \begin{bmatrix} 3 & 3/2 & 3 & 3/4 \\ 2 & 1 & 2 & 1/2 \\ 1 & 1/2 & 1 & 1/4 \\ 4 & 4 & 4 & 1 \end{bmatrix}$$

$$D^2 \cdot e = \begin{bmatrix} 52 \\ 34 \\ 14/75 \\ 71 \end{bmatrix} \quad e^2 \cdot D^2 \cdot e = (2222) \begin{bmatrix} 104 \\ 68 \\ 33/5 \\ 142 \end{bmatrix} = 347/5$$

$$w^2 = D^2 \cdot e / e \cdot D^2 \cdot e = (0/299,0/195,0/096,0/408)$$

انتقال سوم

$$D^3 = D^2 \cdot D \begin{bmatrix} 18 & 10/5 & 18 & 5/5 \\ 12 & 7 & 12 & 3 \\ 6 & 3/5 & 6 & 1/25 \\ 28 & 16 & 28 & 7 \end{bmatrix} \times \begin{bmatrix} 3 & 3/2 & 2 & 3/4 \\ 2 & 1 & 2 & 1/2 \\ 1 & 1/2 & 1 & 1/4 \\ 4 & 4 & 4 & 1 \end{bmatrix}$$

$$D^3 e = \begin{bmatrix} 332/5 \\ 202/5 \\ 102/5 \\ 479/5 \end{bmatrix} \quad e^3 D^3 \cdot e = (3333) \quad \begin{bmatrix} 998/5 \\ 607/5 \\ 307/5 \\ 1438/5 \end{bmatrix} = 3351/5$$

$$w^3 = D^3 e / e \cdot D^3 \cdot e = (0/297,0/181,0/091,0/429)$$

انتقال چهارم

$$D^4 = D^3 \cdot D \begin{bmatrix} 115 & 78/5 & 115 & 24/25 \\ 74 & 36 & 74 & 18/5 \\ 36 & 20/5 & 36 & 10 \\ 172 & 100 & 172 & 35/5 \end{bmatrix} \times \begin{bmatrix} 3 & 3/2 & 2 & 3/4 \\ 2 & 1 & 2 & 1/2 \\ 1 & 1/2 & 1 & 1/4 \\ 4 & 4 & 4 & 1 \end{bmatrix}$$

$$D^4 e = \begin{bmatrix} 2014 \\ 1252/5 \\ 598/5 \\ 2902/5 \end{bmatrix} \quad e^4 D^4 \cdot e = (4444) \quad \begin{bmatrix} 8056 \\ 5010 \\ 2395 \\ 11614 \end{bmatrix} = 27075$$

$$w^4 = D^4 e / e \cdot D^4 \cdot e = (0/297,0/185,0/088,0/428)$$

انتقال پنجم

$$D^5 = D^4 \cdot D \begin{bmatrix} 715 & 405/5 & 715 & 178/25 \\ 442 & 258 & 442 & 110/5 \\ 205 & 132/5 & 205 & 56/25 \\ 103 & 586 & 103 & 257/5 \end{bmatrix} \times \begin{bmatrix} 3 & 3/2 & 2 & 3/4 \\ 2 & 1 & 2 & 1/2 \\ 1 & 1/2 & 1 & 1/4 \\ 4 & 4 & 4 & 1 \end{bmatrix}$$

$$D^5 e = \begin{bmatrix} 12415/75 \\ 7717/5 \\ 3706/5 \\ 17900/5 \end{bmatrix} \quad e^5 D^5 e = (55555) \begin{bmatrix} 62078/75 \\ 38587/5 \\ 18532/5 \\ 89502/5 \end{bmatrix} = 208701/25$$

$$w^5 = D^5 \cdot e / e \cdot D^5 \cdot e = (0/297, 0/184, 0/088, 0/428)$$

همان طور که مشاهده می‌کنیم همگرایی فرایند انتقالات در انتقال پنجم رخ داده است. به طوری که w^5 اوزانی برابر با w^4 را نشان می‌دهد. مطابق جدول شماره ۹ و جدول شماره ۱۰ می‌توان w^5 را مشخص کننده بردار ویژه نهایی و تعیین کننده اوزان متغیرهای تاثیرگذار بر نواحی روستایی چهار قله بهشهر از بعد اجتماعی دانست و همچنین ضریب ثبات ماتریس D در جهت سازگاری در این مناطق روستایی را مشاهده نمود.

جدول شماره ۹: اولویت‌بندی متغیرهای تاثیرگذار در نواحی روستایی چهار قله بهشهر

وزن متغیرها	
۰/۴۲۸	تغذیه و نیازهای ضروری
۰/۲۹۷	فرهنگی آموزش
۰/۱۸۴	بهداشت و سلامت
۰/۰۸۴	تفریحات و سرگرمی

جدول شماره ۱۰: ضریب ثبات ماتریس D جهت حصول درجه سازگاری در نواحی روستایی چهار قله بهشهر

$$\lambda_{max} = \sum a_{ij} \cdot w_j / W_i = 1(0/088) + 1/2(0/184) + 1/3(0.297) + 1/4(0/428) = 0/088 = 4.386$$

$$C.I = 4.386 - 4 \div 2 = 0/193$$

$$C.R = C.I \div R.I = 0/193 \div 0/90 = 0/214$$

لذا از آنجایی که $C.R > 0/1$ بنابراین ماتریس D دارای سازگاری پایین است.

جمع‌بندی و نتیجه‌گیری

دانشمندان اعتقاد دارند که خوشی و کسب لذت، سلامت زیستن، امنیت و رضایت خاطر افراد، هیچ کدام به معنای طول عمر نیستند بلکه همگی، معیارهای اصلی یک زندگی با کیفیت محسوب می‌شوند. امروزه گام‌های سازنده برنامه‌ریزان در زمینه توسعه پایدار مناطق روستایی، بیشتر در جهت بهبود کیفیت زندگی اجتماعی ساکنان روستایی می‌باشد. همان طور که می‌دانیم، بر خلاف گذشته کیفیت زندگی روستایی با شاخصه‌های توسعه پایدار در هم آمیخته شده و در مسیر بهبود کیفیت زندگی حرکت می‌کند و خود را با خط و مشی‌های لیبرالیسم رفاه، آزادی فردی، توسعه اقتصادی، فرهنگی، اجتماعی مناطق روستایی همتراز کرده است. با این نگرش، مقاله حاضر با هدف سنجش کیفیت زندگی در نواحی روستایی (بعد اجتماعی) از دید جامعه نمونه، صورت گرفته است که یافته‌های

تحقیق نشان می‌دهند که متغیرهایی چون، متغیر فرهنگی و آموزشی، بهداشت و سلامت، تفریحات و سرگرمی و تغذیه و نیازهای اساسی، بالاتر از حد متوسط ارزیابی شده‌اند. همان طور که یافته‌های تحقیق در جدول شماره ۶ نشان می‌دهد، روستاهای عسکراآباد و شاکله به علت کمبود امکانات و تسهیلات، عدم برنامه‌ریزی، وجود سکونتگاه‌های فرسوده، عدم مشارکت مردم در طرح‌ها و برنامه‌های دولت و بخصوص عامل فاصله از شهر، بیانگر پایین بودن سطح کیفیت زندگی اجتماعی ساکنان این روستاها است. با توجه به نتایج تحقیق و مقدار SIG به دست آمده از متغیرها که پایین‌تر از سطح آلفا 05/ بوده است می‌توان استنباط کرد که رابطه معناداری بین کیفیت زندگی ساکنین روستاهای چهار قلعه شهرستان بهشهر از بعد اجتماعی وجود دارد. مدل EVT و نتایج به دست آمده نشان می‌دهد که در بین متغیرهای اجتماعی تاثیرگذار بر روستاهای چهار قلعه، متغیر تغذیه و نیازهای ضروری دارای بیشترین اولویت در بین ساکنان روستایی و متغیر تفریحات و سرگرمی با کمترین اولویت می‌باشند و همچنین بر اساس مقدار C.R، ماتریس D سازگاری پایین برای سنجش کیفیت زندگی در این نواحی رانشان می‌دهد.

منابع

- پورطاهری، مهدی (۱۳۸۹). کاربرد روش‌های تصمیم‌گیری چند شاخصه در جغرافیا. تهران: سمت. چاپ اول.
- رضوانی محمدرضا، منصوریان حسین، احمدی فاطمه (۱۳۸۸). ارتقای روستاها به شهر و نقش آن در بهبود کیفیت زندگی ساکنان محلی مطالعه موردی: شهرهای فیروزآباد و صاحب در استان‌های لرستان و کردستان.
- لطفی، صدیقه (۱۳۸۸). مفهوم کیفیت زندگی شهری: تعاریف، ابعاد و سنجش آن در برنامه ریزی شهری. فصلنامه علمی پژوهشی جغرافیای انسانی - سال اول، شماره چهارم، پاییز.
- رضوانی، محمد رضا، منصوریان، حسین (۱۳۸۷). سنجش کیفیت زندگی بررسی مفاهیم، شاخص‌ها، مدل‌ها و ارائه مدل پیشنهادی برای نواحی روستایی. فصلنامه روستا و توسعه، سال ۱۱، شماره ۳، پاییز.
- شایق، میترا (۱۳۸۷). پیش به سوی زندگی با کیفیت. ماهنامه اقتصاد خانواده. برگرفته از سایت www.aftabir.com
- کوکبی، افشین (۱۳۸۴). برنامه ریزی به منظور ارتقاء کیفیت زندگی شهری در مرکز شهر مورد پهنه مرکزی شهر خرم آباد. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه تربیت مدرس،
- مختاری، مرضیه، نظری، جواد (۱۳۸۹). جامعه شناسی کیفیت زندگی. تهران: انتشارات جامعه شناسان، چاپ اول.
- نظری، رقیه (۱۳۹۰). جایگاه کیفیت زندگی در دهستان فهلیان بخش مرکزی شهرستان نورآباد ممسنی. چکیده مقالات سومین همایش علمی سراسری دانشجویی جغرافیا. دانشگاه تهران ۳ و ۴ خرداد،
- نقوی، محمدرضا (۱۳۸۷). توان‌های توریستی شهرستان بهشهر. شماره. ۱۷۴ هفته‌نامه دیار سبز،

Aelliot, Jennifer(2006). An introduction to sustainable development.

Christopher Best, B.A (1996).The Quality of Rural and Metropolitan Life.University (Burwood).

Jennifer Walker, MHS, Marilyn Winkelstein(2006). Factors That Influence Quality of Life in Rural Children With Asthma and Their Parents,

Jackie Brown,Ann Bowling,Terry Flynn(2004). Models of Quality of Life: A Taxonomy , Overview and Systematic Review of the Literature.

S.V,Madsen Smith.C.(2008).Enhancing Self-care Ability and Quality of Life among Rural-dwellingThai Elders with Type 2 Diabetes through a Self-help Group:A Participatory Action Research Approach.

van der Maesen, Laurent. Walker, Alan (2003). Social Quality and Quality of Life. European Foundation for Social Quality Amsterdam, The Netherlands Paper for ESPA-NET Conference, Copenhagen 13-15. November,
Yetunde Abosede Zaid. S.O. Popoola(2010). Quality of Life among Rural Nigerian Women: The Role of Information Library Philosophy and Practice.
www. futa. m.d ewuola. Introduction to Rural Life. 76-79. 2010.